

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

На сучасному етапі українська інноваційна система показує свою низьку ефективність на шляху реалізації національної інноваційної політики, де одним з основних інструментів прямої підтримки виступає фінансове забезпечення. У статті описані основні джерела фінансування інноваційної діяльності, визначено базові елементи та теоретично обґрунтовано напрями вдосконалення фінансового механізму реалізації інноваційної політики в Україні. Розглянуто основні форми та модель фінансового забезпечення інноваційних проектів. Визначено необхідність цілісності системи підтримки інновацій з тим, щоб інститути, які входять до неї, активно взаємодіючи і доповнюючи один одного, забезпечували комплексний безперервний фінансовий супровід високотехнологічних проектів на всіх стадіях їх життєвого циклу, починаючи з розробки технічної концепції і закінчуючи організацією виробництва готової продукції.

Ключові слова: інноваційна політика, організаційний і фінансовий механізми, фінансове забезпечення інновацій.

TARASYUK M. V., MALIARCHUK O. V.
Kyiv National University of Trade and Economics

FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATION POLICY REALIZATION

At the current stage Ukrainian innovation system shows its low effectiveness in the realization of national innovation policy where financial support is one of the main instruments of direct support. The article describes the main funding sources of innovation activity, defines the basic elements and theoretically grounds the ways of improving the financial mechanism of innovation policy in Ukraine. Also basic forms and models of financial support of innovative projects are examined. It is illustrated the necessity to provide the complete form of innovation system, so that its institutions which actively interact and complement each other should provide the comprehensive continuous financial maintenance for high-technology projects at all stages of their life cycle, beginning from the technical concept the organization of the manufacture of the final products.

Keywords: innovation policy, institutional and financial mechanisms, financial support of innovation.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, які відрізняються прискоренням економічного життя, ускладненням ринкового середовища і зростанням невизначеності, в рамках національних систем управління інноваційною сферою істотно зростає необхідність ефективного фінансового забезпечення заходів інноваційної політики і результатів діяльності державних інститутів розвитку, що її здійснюють. Водночас складається об'єктивна необхідність регулярного внесення уточнень і коректив в інноваційну політику, що надає процесу її вдосконалення, по суті, безперервний характер. Управління інноваційною сферою стає все більш комплексним і диверсифікованим, і відбувається в тому числі за рахунок переходу держав до активного стимулювання не тільки технологічних, а й організаційно-управлінських інновацій, їх дедалі глибшого залучення до процесу формування систем передачі і поширення знань, неухильного розширення застосовуваного ними інструментарію інноваційної політики. Важливим елементом національної інноваційної системи є система фінансування інновацій, що характеризується сукупністю інститутів, інструментів та механізмів залучення інвестицій в інноваційну сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансового забезпечення інноваційної політики перебуває в полі зору вчених, її різні аспекти досліджувалися у працях таких українських науковців, як О. Алімов, О. Амоша, С. Архіреєв, Ю. Бажал, Я. Базилук, В. Бакуменко, Л. Безчасний, С. Біла, М. Бутко, І. Бистряков, О. Веклич, М. Гаман, В. Геєць, В. Гусєв, Б. Данилишин, О. Дацій, А. Дегтяр, Я. Жаліло, Д. Карамішев, М. Корецький, А. Лисецький, В. Мельник, О. Суходоля, Л. Федулова, В. Чижова, А. Чухно, М. Якубовський та ін. Серед зарубіжних учених необхідно відзначити наукові праці С. Глазьєва, Л. Ерхарда, К. Микульського, Б. Санто, Й. Шумпетера та інших.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування напрямків вдосконалення фінансового забезпечення реалізації інноваційної політики.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний тип розвитку передбачає здатність економіки до безперервного вдосконалення і трансформації. В умовах постіндустріального суспільства інноваційно-інвестиційний процес стає наскрізним явищем, він пронизує всю економіку країни, її окремих регіонів, міст. Але відсутність системи забезпечення інноваційного процесу приводить до унікальної ситуації: на фоні розвитку галузей нематеріального виробництва та інформатизації виникає безпрецедентний занепад галузей високих технологій у промисловості. Світовий досвід показує, що як директивна економіка, так і неконтрольована ринкова стихія не сприяють створенню організаційно-економічних передумов до інноваційного розвитку. В той же час досвід країн, що розвиваються, демонструє, що для сприяння інноваційному типу розвитку необхідні особливі механізми управління і самоорганізації.

Історично інноваційна політика як самостійний напрям державного впливу на цілеспрямоване стимулювання нововведень сформувалася наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. Сам термін «інноваційна політика» був вперше використаний в «доповіді Charpie», яка була підготовлена

Міністерством торгівлі США в 1967 р під назвою «Технологічні нововведення: управління та умови здійснення» [1].

З урахуванням цього факту державна інноваційна політика - це відносно молодий соціальний феномен у житті сучасного, індустріально розвинутого суспільства. Не випадково звернення до такої політики відбувається в найбільш розвинених державах планети і в період, коли починають практично розгортатися різні форми інноваційно-індустріального прогресу, в тому числі базові - транснаціональні корпорації (ТНК) і ланцюги доданої вартості.

Інноваційна політика охоплює сферу не тільки створення інноваційного продукту, але і його можливої комерціалізації, виробничого чи іншого застосування. У зв'язку з цим інноваційна політика виконує функцію інтегративної, оскільки спрямована на об'єднання в єдиний комплекс науки і виробництва щодо промислового створення і застосування нових технологій, а також самого інноваційного продукту.

Інноваційна політика здійснюється уповноваженими державними органами. Вона включає розмаїття заходів, що вживаються цими органами і орієнтуються на стимулювання національних суб'єктів господарювання щодо розробки та впровадження інновацій, а також на створення умов для прогресивного технологічного розвитку різних галузей народного господарства країни. Державна інноваційна політика є системною і включає безліч окремих складових (елементів), що утворюють єдине ціле і об'єднані цільовою установкою, яка передбачає повсюдну орієнтацію на активізацію інноваційної діяльності в країні у всіх її можливих проявах.

В якості основних складових інноваційної політики держави можуть бути виділені: законодавче забезпечення; формування і сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; прогнозування інноваційної активності в країні; планування і програмування заходів інноваційного характеру; захист інтелектуальної власності; податкове амортизаційне стимулювання інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційно-орієнтованої виробничої діяльності; стимулювання розвитку науки та освіти як найважливіших передумов інноваційної активності в країні; безпосереднє державне інвестування в інноваційні проекти; формування сприятливого організаційного середовища та інноваційної культури. Найважливішою складовою інноваційної політики є особлива система фінансування.

Система фінансування інноваційного розвитку є дуже складним механізмом, який постійно розвивається. В соціалістичну епоху вирішальна роль у просуванні інноваційних процесів була відведена державному фінансуванню НДДКР. Безумовно, за умови становлення розвинутої економічної системи ринкових відносин повинна відбутися переорієнтація джерел фінансування.

Ресурси, що спрямовуються в інноваційні проекти промислового комплексу, можна розділити на дві принципово різні групи: реальні та фінансові. Своєрідність фінансових ресурсів у відтворювальному плані полягає в тому, що вони не виступають безпосередньо елементом процесу створення інновацій, але можуть бути конвертовані в будь-який інший вид ресурсів.

Для дослідження питань ресурсного забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств найбільш перспективний підхід полягає в переробці моделі інноваційного підприємництва, розробленої шведськими дослідниками Аланджем і Гренстрендом в середині 1990-х рр. Відповідно до цього підходу можна виділити три загальні форми фінансування інноваційних проектів в промисловості:

- автономну (коли під інноваційний проект організовується нове незалежне підприємство, яке і стає об'єктом фінансування);
- корпоративну (коли інноваційний проект фінансується всередині існуючої фірми);
- державну (коли органи державного управління не тільки фінансують, а й беруть участь у організації та управлінні проектом) [2].

Зазначені форми фінансування реалізуються через конкретні механізми ресурсного забезпечення та інвестування. Часто подібні механізми не належать до тієї або іншої форми в чистому вигляді, а діють на їх перетині. Внаслідок цієї особливості інвестиційні механізми інвестування в якості свого складового елемента включають трансформацію фінансових ресурсів в реальні ресурси. Незважаючи на домінування фінансової форми, важливу роль, як і раніше, грають матеріально-технічні, кадрові та інтелектуальні ресурси.

В силу існування різних джерел інвестицій, видів інноваційних проектів і ресурсів, а також інституційних, технологічних і економічних обмежень формуються різні механізми інвестування інноваційних програм і проектів, які забезпечують взаємозв'язок інноваційного та інвестиційного процесів. На стратегічний вибір конкретного механізму інвестування впливають вид інноваційного проекту, склад і обсяг ресурсів, а також стратегічні обмеження і рушійні сили інноваційного та інвестиційного процесів.

Сьогодні показники інноваційної активності в промисловості України поступаються аналогічним показникам провідних західних держав і мають слабо виражену тенденцію до зростання. До інноваційно-активних (таких, що здійснюють технологічні інновації) належить близько 10% вітчизняних підприємств (у Франції – понад 40%, в Німеччині – понад 50%). Питома вага знову впровадженої або значно удосконаленої продукції в загальному обсязі промислової продукції в Україні становить близько 3%, у Франції – близько 30%, в Німеччині – близько 50%, а в Фінляндії – майже 60% [3].

Низька інноваційна активність у порівнянні з промислово розвиненими країнами характерна для

багатьох галузей промисловості України. В цілому по обробним виробництвам інноваційно-активними є 12% (в Німеччині і Франції - не менше 50%). Відставання від західних країн за часткою інноваційно-активних організацій у 3–5 разів спостерігається в деревообробній галузі, хімічному виробництві та металургії. Однією з найбільш серйозних проблем є низький рівень інноваційної активності в машинобудуванні, оскільки здатність машинобудування випускати сучасне високотехнологічне обладнання визначає швидкість і масштаби впровадження інновацій в українській економіці в цілому. У виробництві машин і устаткування до таких, що здійснюють технологічні інновації, можна віднести 16% українських організацій, у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 27%, у виробництві транспортних засобів – 23%. У Франції та Німеччині частка інноваційно-активних організацій в цих видах економічної діяльності становить 50–80% [3].

На даний момент для створення оптимальної інноваційної системи необхідно поєднувати державну підтримку інноваційної діяльності з роботою недержавних структур. З розвитком ринкових відносин державну інноваційну політику слід зводити до створення необхідних умов для формування інноваційного ринку, підтримки пріоритетних напрямків і нових технологій. При такому підході безпосередній вплив держави на фінансування інноваційних проєктів буде постійно зменшуватися, а опосередкований вплив (страхування, податкові пільги, гарантії) – збільшуватися. На даний момент необхідно регулювання і стимулювання інноваційної політики економічних систем з боку держави. Регулювання має передбачати вироблення організаційних і адміністративних заходів разом із економічними важелями.

В даний час основними джерелами фінансування інноваційної діяльності в Україні є:

- бюджетні кошти – фінансування фундаментальних досліджень, прикладних розробок в пріоритетних напрямках і організації виробництва для виконання державних функцій;
- бюджетні кошти спеціального призначення – фінансування дослідно-конструкторських розробок, високотехнологічних проєктів, організація масового виробництва;
- власні кошти підприємств – фінансування власних НДДКР, закупівлі технологій, організація виробництва;
- кошти іноземних інвесторів і міжнародних фінансових організацій – фінансування міжнародних проєктів в науково-технологічній сфері.

Бюджетні кошти залишаються як і раніше основним і найнадійнішим фінансовим джерелом різних форм інноваційної діяльності.

В сучасних умовах інноваційна політика повинна проявлятися як в створенні державних і змішаних інститутів фінансування інновацій, так і в формуванні інституційного середовища розвитку недержавних інститутів фінансування інновацій (рис. 1).

Вихідними принципами, на основі і з урахуванням яких необхідно будувати систему фінансування інновацій, мають стати наступні:

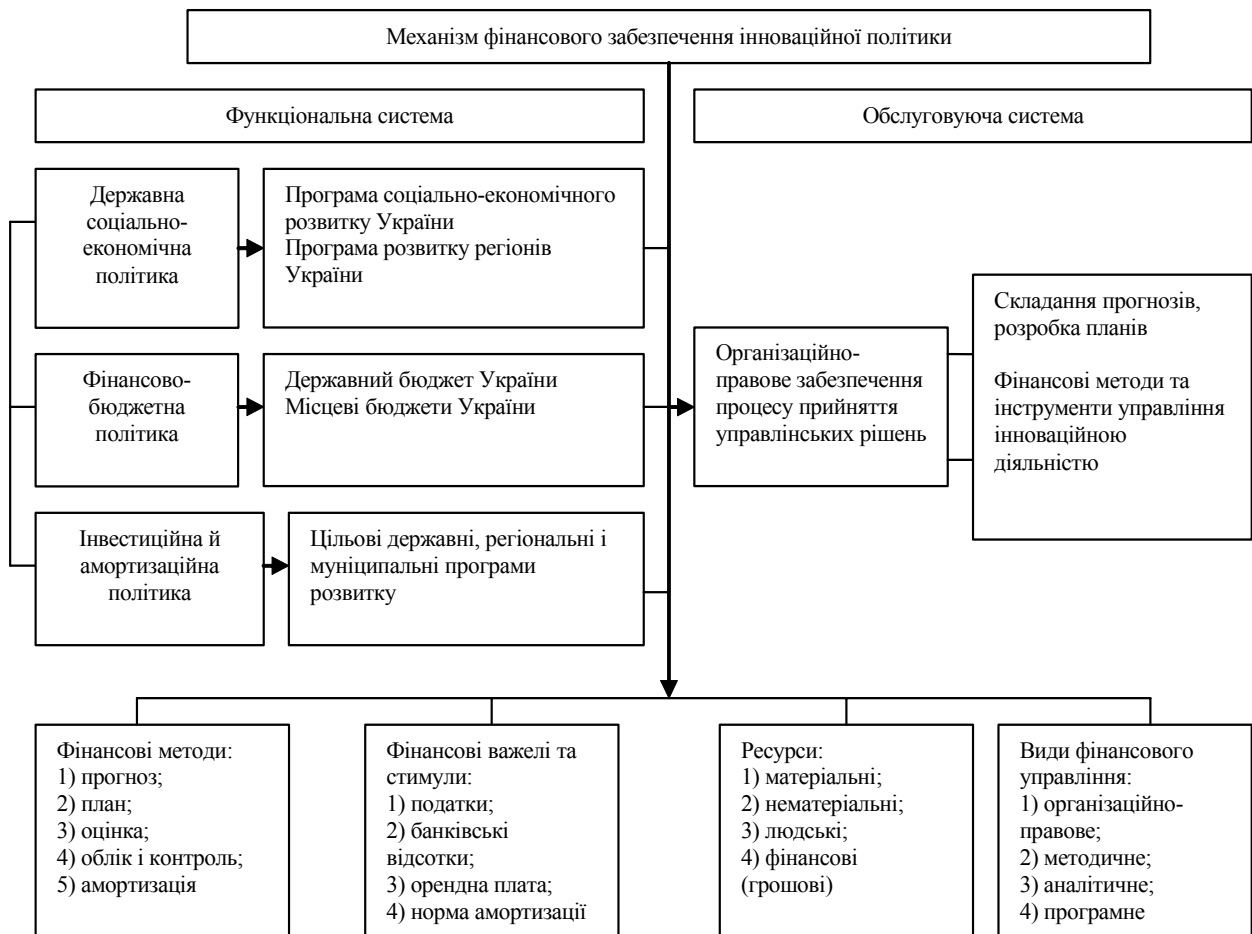
- чітка цільова орієнтація системи – її узгодження із завданням швидкого і ефективного впровадження сучасних науково-технічних досягнень;
- логічність, обґрунтованість і юридична захищеність використовуваних прийомів і механізмів;
- широта і комплексність системи, тобто охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок і напрямів їх практичного використання;
- адаптивність і гнучкість, що припускають постійне налаштування як усієї системи фінансування, так і її окремих елементів на динамічно мінливі умови зовнішнього середовища з метою підтримання максимальної ефективності.

В сучасних умовах ускладнення умов господарювання і значних змін інституційної структури фінансовий механізм управління відносинами суб'єктів інноваційної діяльності стає найбільш важливим серед інших механізмів, особливо для складних економічних систем. При цьому, якщо мова йде про складні системи, особливим елементом цього механізму стає саме взаємодія суб'єктів в системі, так як саме воно визначає результат реалізації механізму.

Для стимулювання процесів генерації інновацій в частині фундаментальних і прикладних досліджень необхідно орієнтувати державну фінансову політику на пряме фінансування. Фінансова політика держави та приватних компаній повинна охоплювати весь інноваційний процес, а це означає, що необхідно поєднувати прямі фінансові методи щодо стартових стадій інновацій з непрямими фінансовими методами щодо фінішних стадій, а також комбінувати модель фінансової політики «технологічного поштовху» з політикою «орієнтації на попит».

Відносно приватно-господарських форм фінансування інновацій необхідно переходити від внутрішньофірмового самофінансування до фінансування на рівні бізнес-груп із залученням капіталу зацікавлених сторін, що дозволить компенсувати недолік власних коштів в умовах дорожчання і короткостроковості зовнішнього запозичення. В умовах слабкої залученості банківського сектора до інноваційного процесу саме кредитування є в більшості випадків однією з форм фінансування інновацій із власних фінансових ресурсів бізнес-груп, так як значна частина банків є учасниками різних міжфірмових об'єднань. В їх рамках вони виконують головним чином функцію перерозподілу доходів між компаніями всередині групи. Тому необхідно формувати великі інвестиційно-банківські консорціуми на основі

об'єднання цих кишенькових банків різних бізнес-груп для їх спеціалізації на фінансуванні певних видів інноваційних програм і проектів.

Фінансові методи:

- 1) прогноз;
- 2) план;
- 3) оцінка;
- 4) облік і контроль;
- 5) амортизація

Фінансові важелі та стимули:

- 1) податки;
- 2) банківські відсотки;
- 3) орендна плата;
- 4) норма амортизації

Ресурси:

- 1) матеріальні;
- 2) нематеріальні;
- 3) людські;
- 4) фінансові (грошові)

Види фінансового управління:

- 1) організаційно-правове;
- 2) методичне;
- 3) аналітичне;
- 4) програмне

Рис. 1. Модель механізму фінансового забезпечення інноваційної політики

Висновки. Таким чином, ключовим завданням реалізації інноваційної політики є вироблення фінансового механізму, який сприяв би здійсненню нововведень. Механізм ресурсного (фінансового) забезпечення являє собою систему інституційних елементів, необхідну для перекладу, розподілу і перерозподілу ресурсів між господарюючими суб'єктами та їх структурними підрозділами, а також трансформації ресурсів з однієї форми в іншу. Він повинен визначати наскрізне ресурсне забезпечення інноваційного процесу, тобто включати підсистеми функціонування на мікрорівні (рівні окремих промислових підприємств), проміжному рівні (рівні груп підприємств і галузей) і двох макрорівнях (рівні управління економікою регіону та його взаємодії з державним рівнем).

Література

1. Галюк І.Б. Інноваційні структури як прогресивна форма реалізації інтелектуального потенціалу людських ресурсів держави / Галюк І. Б., Петрина М. Ю., Петренко В. П. ; Мін-во освіти і науки України, Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2015. – 343 с.
2. Козак Л. С. Основні фактори і перспективи інноваційного розвитку підприємств і трансферу технологій в Україні / Л. С. Козак, В. В. Червякова // Економіка та управління на транспорті. – 2016. – Вип. 2. – С. 177–187.
3. Паладченко О. Ф. Потенціал стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні та його реалізація / О. Ф. Паладченко // Науково-технічна інформація. – 2016. – № 1. – С. 3–8.

Надійшла 12.05.2016; стаття прорецензована редакційною колегією